

Ruud van Empel

Frankenstein 2.0

De wangen van Mia, de oren van Bram, de ogen van Marie, het kapsel van Stijn en het truitje van Anna: in de afgelopen vijftien jaar knipte en plakte kunstenaar Ruud van Empel honderden enigmatische kinderen bij elkaar. Ongewoon: zo zou je de fotocollages van de Nederlandse kunstenaar Ruud van Empel (1958) kunnen samenvatten. Vaak zien we een kind – blank, zwart, naakt of gekleed – te midden van een groene jungle. Hun gezichtjes verraden geen enkele emotie. De sfeer is sereen, vervreemdend en onheilspellend tegelijk. Hoog tijd voor een retrospectieve.

TEKST: IRIS DE FEIJTER | PORTRETFOTO: BEN DEIMAN

rechts
Theatre 3, 2010.
120x120 cm, cibachrome.
© Groninger Museum.

volgende pagina
Study in Green #2, 2003,
cibachrome, 84,1 x 118,9 cm.
© Flatland Gallery (Utrecht, Paris).

Zelf noemt de Amsterdammer met Brabantse roots zijn werk 'onnedlands'. 'Er heerst hier nog steeds de calvinistische opvatting dat soberheid goed is en frivoliteiten slecht. Mijn werk gooit in het buitenland vaak hogere ogen dan hier,' aldus Van Empel. Voor zijn overzichtstentoonstelling had hij zich geen betere plek kunnen bedenken dan het Groninger Museum. Met calvinisme en soberheid heeft het decoratieve gebouw van Alessandro Mendini alvast niets te maken. Van Empel voelt zich verwant met wijlen Frans Haks, de toenmalige directeur van het museum, die bakken kritiek over zich heen kreeg voor het gewaagde ontwerp. 'Hij was ook zo'n buitenbeentje in de Nederlandse kunstwereld.'

Paria of niet, Van Empel heeft wel mooi een groot-schalige overzichtstentoonstelling te pakken in één van Nederlands grootste musea. 'Ik heb maar liefst tweeduizend vierkante meter tot mijn beschikking. Om die te vullen moest ik nog flink wat nieuw werk maken. Gelukkig wist ik vier jaar geleden al dat deze tentoonstelling op til stond. Die tijd kon ik goed gebruiken,' lacht hij. 'De werken selecteren en de ruimtes indelen deed ik samen met een curator. Omdat mijn werk zo gedetailleerd is, bleef de opstelling heel sober. Tijdens de broodnodige renovatie van het gebouw vorig jaar kregen alle muren en vloeren nieuwe kleuren. Ze zijn minder fel dan voorheen. Dat past veel beter bij mijn foto's. Kortom, ik ben een gelukkig man.' Maar betekent zo'n retrospectieve niet altijd een beetje het begin van het einde? 'Nee, voor mij is de expositie gewoon een moment in mijn ontwikkeling. Al sta ik qua technische evolutie wel op een keerpunt. Sinds mijn eerste serie die ik met Photoshop maakte - The Office uit 1995 - is mijn techniek flink verbeterd. Het begon heel eenvoudig, maar nu beheers ik de montagekunst tot in de puntjes. Ook thematisch breekt er een nieuwe tijd aan. Kinderen zijn lange tijd een heel belangrijk onderwerp geweest in mijn werk, maar ik voel dat het tijd is voor iets nieuws.'

Black Venus

Op de tentoonstelling in Groningen zijn Van Empels belangrijkste series te zien. Behalve in de vroege reeks 'The Office' spelen kinderen altijd de hoofdrol. In 'World' toont hij donkere kinderen omringd door een groene jungle of bijna volledig ondergedoken in een vijver. De nachtelijke tegenhanger van de serie heet 'Moon'. 'Archetypes en symbolen zijn erg belangrijk in mijn werk. En het idee van de kinderlijke onschuld sprak me in die periode erg aan. Maar nadat ik een aantal portretten van blanke kinderen had gemaakt, ver-weten enkele mensen me dat het om Ariërs ging. Compleet uit de lucht gegrepen natuurlijk, maar de kritiek zette me wel aan het denken. Ik was al

langer van plan om eens met donkere modellen te werken. Ik vind hen echt prachtig. Maar nu had ik nog een extra reden. Interessant was ook dat negerkindjes nooit eerder waren gebruikt als symbool voor onschuld. In de christelijke iconografie zijn dat uitsluitend blanken. Door klassieke thema's zoals Venus toe te spitsen op zwarte kinderen kregen de werken een interessante extra dimensie,' klinkt Van Empel enthousiast. Hij vindt zijn modellen via een bureau in Amsterdam. 'Meestal komen ze samen met hun ouders naar de studio. In een dik halfuur maak ik honderd tot driehonderd foto's in verschillende poses en met verschillende tennes. Al die beelden komen terecht in een grote database. Daar kan ik dan jarenlang uit putten.'

Maar vaders en moeders die naar Groningen afreizen om hun knappe spruit aan de muur te zien

onder
'World 19', 2006.
84x60 cm, cibachrome.
© Groninger Museum.

“Op schoonheid ligt bijvoorbeeld nog steeds een taboe. In het begin werkte ik veel met lelijkheid, maar kort na de aanslagen van 11 september kreeg ik een sterke behoefte om mooie beelden te maken.”

hangen, nemen graag de moeite. Van Empels kinderen zijn - à la het monster uit Frankenstein - samengesteld uit verschillende personen. Gelukkig gaat het er, met dank aan Photoshop, een stuk minder gruwelijk aan toe dan in de bestseller van Mary Shelley. ‘Fotografie interesseert me pas sinds de komst van Photoshop begin jaren negentig. Analoog fotograferen was niks voor mij. Hoe goed ik mijn best ook deed op de enscenering, het werd nooit wat ik ervan verwachtte. Dankzij Photoshop spaarde ik niet alleen veel tijd en geld uit, maar kon ik mijn wildste plannen eenvoudig waarmaken.’ Natuurlijk kleeft er ook een nadeel aan het ingenieuze beeldbewerkingsprogramma: wie met een paar clicks de werkelijkheid naar zijn hand kan zetten, ondergraaft de essentie van fotografie als representatie van de werkelijkheid. Past zo’n fotoshopmontage van Ruud van Empel dan nog wel in het hokje fotografie? ‘Of ik tot de fotografie of beeldende kunst behoor weet ik niet. En eigenlijk vind ik die discussie nogal onzinnig. Mijn werk ontstaat vanuit fotografie - elk beeld is immers opgebouwd uit zelfgemaakte foto’s - maar het is zeker niet documentair. Wel gebruik ik in mijn collages veel typisch fotografische technieken zoals scherptediepte en belichting die bij de schilderkunst geen rol spelen.’ Wat Van Empel zo aanspreekt aan fotografie is de anonimiteit ervan. ‘Als je iets met de hand maakt -zoals een schilderij of een sculptuur- zit daar heel duidelijke een eigen signatuur in. Wie naar een Van Gogh kijkt, ziet eerst zijn nerveuze schildertoets en dan pas de zonnebloemen. Bij fotografie ontbreekt dat handschrift en krijgt het onderwerp alle aandacht.’

Jungle fever

Wat de fotografie betreft mogen we Van Empel gerust een laatbloeiër noemen. Pas op zijn 35ste ging hij professioneel met zijn camera in de weer. Maar de creativiteit zat er al veel langer in. ‘Als kind was ik geobsedeerd door strips. Ik tekende tientallen boeken vol en droomde van een carrière bij Studio Willy Vandersteen. Maar zover is het nooit

gekomen. Toen ik grafische vormgeving studeerde op de kunstacademie St. Joost in Breda, ebde die fascinatie weg. Op het moment dat ik mijn diploma op zak had, vond ik de grafische sector bij nader inzien toch niet zo interessant. Ik werd decorontwerper voor film en televisie. Ik werkte mee aan programma’s zoals Theo & Thea en Kreatief met Kurk.’ Zijn oudere broer Erik zit eveneens in het televisiewereldje, in de afgelopen twee jaar volgde de regisseur annex cameraman zijn broer Ruud op de voet. Het resultaat is een bijzondere documentaire over diens artistieke ontwikkeling. ‘Het is natuurlijk niet mijn project, maar ik ben wel heel tevreden met het resultaat,’ aldus de fotograaf. Wie naar de documentaire kijkt of door de tentoonstelling wandelt, zal wellicht moeten denken aan die ongewone Franse schilder uit de periode van Monet, Gauguin en Seurat: Henri Le Douanier Rousseau. ‘Ik snap dat veel mensen mijn werk met hem vergelijken. Er is weinig ruimte voor suggestie en het speelt zich vaak af in de jungle. Maar daar houden de gelijkenissen dan ook op. Rousseau wilde graag een godsbeeld vastleggen: de kleine mens in de overweldigende natuur. Dat wil ik helemaal niet. Ik heb absoluut niet de ambitie om een boodschap mee te geven. Mijn werk ontstaat vanuit gevoelens en innerlijke spanningen. Van tevoren maak ik wel een ruwe schets van mijn idee, maar pas tijdens het monteren krijgt een foto echt vorm. Dan pas zie ik of mijn idee goed is of nog wat bijgeschaafd moet worden.’

9/11

Of hij nu thuis is in de beeldende kunst of niet, Ruud van Empel put veel inspiratie uit de schilderkunst. En dan vooral uit de onderwerpen die de schilders aanboren. ‘De manier waarop Edvard Munch zijn innerlijke gevoelens uitdrukt in verf vind ik fantastisch. Verder ben ik gefascineerd door de maskerades en het kleurgebruik van James Ensor. En ik bewonder Otto Dix voor zijn moed om dingen heel lelijk in beeld te brengen. Het enige wat me echt stoort aan de schil-

derkunst zijn de modernistische dogma’s die nog steeds bepalend zijn. Op schoonheid ligt bijvoorbeeld nog steeds een taboe,’ klinkt Van Empel fel. ‘In het begin werkte ik veel met lelijkheid, maar kort na de aanslagen van 11 september kreeg ik een sterke behoefte om mooie beelden te maken. Als tegengewicht voor de gruwelijke wereld werd mijn werk positief, vrolijk, kleurrijk en spontaan. Maar juist daardoor kreeg het ook iets onheilspellends. Wie de wereld toont als een paradijs, roept automatisch ook de bijbehorende bedreigingen daarvan op.’ Die bitterzoete beelden passen - zoals Van Empel zelf ook al opmerkte - niet zo goed in de heersende Nederlandse kunstopvatting die gestoeld is op het calvinistische ideaal van soberheid. ‘Keer op keer schuiven ze Mondriaan naar voren, terwijl Jeroen Bosch een van onze grootste kunstenaars is geweest. Dat komt omdat de calvinisten altijd hun idee hebben opgedrongen, ook al waren ze in de minderheid. Fotografen zoals ikzelf, maar ook Erwin Olaf en Inez van Lamsweerde, vallen

dus uit de boot,’ claimt Van Empel. ‘De beheersing, eenvoud en soberheid van Rineke Dijkstra vinden de calvinisten natuurlijk fantastisch. Maar iemand tegen een witte muur zetten en daar een technisch perfecte foto van maken, vind ik creatief totaal oninteressant. Hetzelfde geldt voor Bernd en Hilla Becher: een Duits koppel dat hun leven lang vervallen industriële monumenten fotografeerden bij grijs weer. En toch houden Nederlandse fotocuratoren ons voor dat hun werk het allermooiste is wat fotografie te bieden heeft. Mijn werk vinden ze complete rotzooi. Ik vind dat natuurlijk jammer, ook omdat er slechts een klein deel van het fotografielandschap in musea te zien is. Maar gelukkig krijg ik in het buitenland meer waardering. Sir Elton John bijvoorbeeld heeft bijna twintig werken van me. Ik ben trots dat ik deel mag uitmaken van zijn spectaculaire collectie. Zijn waardering is me veel waard. De Nederlandse curatoren mogen zeggen wat ze willen. Elton John vind ik toch wel wat belangrijker.’

MEER WETEN

Bezoeken

‘Ruud van Empel: Fotowerken 1995-2010’
Groninger Museum
www.groningermuseum.nl
10-09 t/m 27-11
Op woensdagmiddag 12 oktober geeft Ruud van Empel een lezing in het museum.

Erik van Empel maakte een documentaire over zijn broer. ‘Ruud van Empel - De onschuld voorbij’ deze wordt uitgezonden op 6 september in het programma Het uur van de wolf op Nederland 3.

Ruud van Empel is verbonden aan de Flatland Gallery in Utrecht.
www.flatlandgallery.com

links

‘Generation 3’, 2010.
124x330 cm, cibachrome.
© Groninger Museum.

boven

‘Brothers & sisters 4’, 2010.
120x120 cm, cibachrome.
© Groninger Museum.